

Jiří Dolejš



# PŘÍČINY KRIZE ČESKÉ EKONOMIKY A OMEZENÍ JEJÍHO ŘEŠENÍ

CAUSES OF CRISIS IN THE CZECH ECONOMY AND RESTRAINTS  
ON ITS SOLUTION

*The author begins by systemically defining a crisis associated with the overcoming and degrading of a previous organisation (a formation crisis) and also the opening up of an opportunity for new growth (an opening crisis). He shows that in terms of long wave theory the Czech crisis takes the form of parallel transformation, cyclical and global crises. The article focuses in particular on the transformation crisis. In the author's view, attention should not be confined to the dispute between gradualism and so-called „shock therapy“. Also important is the quality of the system. From this perspective, he goes on to assess the main pillars of the reform - privatization, liberalisation and macroeconomic restriction. In the final part of the article he looks at some critical points and the restraints on other changes, such as accumulation resources, consolidation of the enterprise and banking sphere, relation abroad and social differences.*



## 1. Obecné vymezení charakteru krize

Použití slova krize pro vývoj v české ekonomice od roku 1990 se značná část politické reprezentace dlouho zdráhala. Souvisí to s tím, že slovo krize <sup>1)</sup> získalo v souvislosti s hodnocením stavu společnosti katastrofický význam. V širším slova smyslu znamená krize takové narušení činnosti a podmínek existence systému, že je ohrožen ztrátou funkčnosti, omezením své schopnosti plnit systémový cíl a tedy může zpochybnit i systém jako takový. Každý dynamický systém prochází určitými fluktuacemi, absolutní stabilita neexistuje. V terminologii synergetiky <sup>2)</sup> lze říci, že v krizi systém fluktuuje do chronicky nestabilního stavu, kdy se další vývoj rozštěpuje (v tzv. bifurkačním bodě) a vzniká nejistota, zda se uplatní hrozba degradace až katastrofy či zda se využitím správné strategie zvratu naplní šance na nový rozvoj. Krize otevírá nové šance (opening crisis) a je i nástrojem uzavření překonané existence dosavadního uspořádání (formation crisis). Krizový stav je z tohoto pohledu logickým produktem vývoje každého systému, je formou jeho existence (pokud nepředpokládáme jeho neměnnost v hlavních systémových rysech), tedy i systému národního hospodářství. Objasnování a řešení krizových stavů by tedy mělo být počínem komplexním a historicky zakotveným.

Hospodářská krize je nejčastěji připomínána v souvislosti se střednědobým cyklickým vývojem ekonomiky, kdy dochází k obnově narušené rovnováhy a bývá spojována s hlubokým poklesem výroby. Takový vývoj můžeme v okolních zemích sledovat a přes asynchronní průběh současného cyklu v různých částech světa lze s hospodářským cyklem jako s krizovým faktorem kalkulovat. Ne všechny ekonomické krize ovšem mají cyklický charakter. Krize mohou postihnout i jenom určité odvětví (např. peněžnictví, zemědělství atp.), mohou mít mimoekonomické příčiny (přírodní katastrofy, politické události, války atp.) a mohou být i výsledkem omezené funkčnosti celého systému (krize globální, všeobecná, transformační atp.). Charakter hospodářských krizí se vyvíjí již od starověku. Novým fenoménem je dlouhodobý cyklus dokladovaný od průmyslové revoluce (tzv. Kondratěvovy vlny)<sup>3</sup> a vážící se na posloupnost převratných změn ve výrobní základně a s tím spojeného výrobního stylu celé společnosti. Právě nyní na přelomu století se krize spojená se střednědobým cyklem zřetelně dostává do souběhu s hlubší a mnohorožměnou civilizační krizí vážící se na cyklus dlouhodobý, případně na nový sekulární trend související s procesem globalizace a nahrazující dosa-  
vadní technicistní vlny<sup>4</sup>.

Na situaci v české ekonomice má zásadní vliv, že se nachází v období významných systémových změn. Samozřejmě na této cestě nejde o čistou antinomií „command economy“ a „market economy“. Předchozí systém byl mixem příkazních i tržních prvků a především šlo o to učinit celý systém výkonnějším. Naše ekonomika se dostávala z rovnovážného vývoje do mimořádného stavu již několik desítek let zauzlením problémů celého komplexu zemí tzv. reálného socialismu v čele s bývalým SSSR. Přes signály o potřebě lepší konfigurace systému (reformě) umožňující využití nových vývojových potenciálů však k potřebné změně už nedošlo. Koncem 80. let přešlo národní hospodářství z tohoto mimořádného stavu (emergency) do situace, kdy sanace české ekonomiky si přímo vyžadovala zapojení nových, perspektivních systémostvorných prvků (transformaci). Otevřela se přitom cesta k duálnímu vývoji, kdy řízený přechod přes krizi systému k nové systémové kvalitě uvolní buď pozitivní nebo negativní potenciál krizového stavu. Krizový stav tak ukončí buď obnovení běžného stabilního stavu systému na vyšší úrovni, nebo úpadek systému s prohlubující se „devoluční“ tendencí.

Volba strategie zratu (transformačního scénáře) pro českou ekonomiku byla věcí politického rozhodování po roce 1989. Dnes již můžeme hodnotit deset let aplikace zvolené strategie. Na rozdíl od ostatních „emergent markets“, které se začínají od transformačních potíží zotavovat, nemůžeme v ČR ani v růstovém období 1993-1997 hovořit o vybudování nového stabilního systému. Vláda v létě 1996 ve svém vládním prohlášení připustila, že transformace ekonomiky není završená, že se pouze dostala do nového kvalitativního stavu doladování. Premier Klaus pak mluvil o transformačních dodatcích, o nezdravých jevech a určité systémové nevyzrálosti české ekonomiky. Toto doladování nakonec skončilo v prohlubující se ztrátě výkonnosti ekonomiky, v tendenci narůstajících národohospodářských nerovnováh a v otevřeném selhání řady resortů. Nabízí se tedy označit nikoliv poslední dva roky, ale celé období 1990-1999 za období krizového stavu. Transformační krize v ČR působí v souběhu s činiteli cyklického charakteru (při předpokládaném oslabení současné konjunktury) a s krizí globální

odehrávající se na pozadí završení poslední dlouhé vlny. Nová vláda ještě počátkem roku 1999 označuje situaci české ekonomiky jako hlubokou strukturální a systémovou krizi. Legitimní je přitom otázka, zda nestandardní charakter krize v ČR umožňuje řešit ji standardními prostředky, nebo zda jsme v patové situaci a řešení vyžaduje mimořádná opatření a iniciativní hledání kvalitativně nových přístupů. Nestandardní přístupy vyžadují silnou vládu, ovšem nikoliv opírající se o oligarchické až autoritářské pojetí demokracie (chilský či korejský model), ale o silný tlak z dole a řízení s výrazným negociačním rozměrem.

## II. Ke kritice transformačního scénáře

Vydeme-li z toho, že významným činitelem současné krize je již samotný transformační scénář, nelze pominout jeho kritiku. Rozhodující spor se odehrál mezi konceptem moderní smíšené ekonomiky s důrazem na sociální a ekologický rozměr prosazovaný postupným tzv. gradualistickým způsobem a konceptem volného trhu s důrazem na monetaristické schemata a prosazovaný razantním, tzv. šokovým způsobem. Těžiště diskuse nebylo ani tak o podstatě nového systému jako spíše o cestě k němu. Gradualismus byl napadán za svoji labilitu a tendenci zvrátit vývoj do počátečního stavu. Může vzniknout patová situace v ekonomickém vývoji z opakující se sekvence stop - go - stop. Šokové terapii se vytýkají vyšší transformační (transakční) náklady spojené s politickými nepokoji. „Živá“ ekonomika se také potýká s nedbale a uspěchaně vytvářeným právním a institucionálním prostředím. To spolu s dopady narušení přirozené organické vazby na sociální tradice vyvolává otázku nezbytnosti revize postupu a následné sociální kompenzace.

Pod tlakem aktuálních ekonomických problémů se znovu otevírá diskuse o charakteru transformace a hodnocení jejího dosavadního vývoje. Současná vláda kriticky hodnotí všechny tři pilíře transformačního scénáře, tak jak byl přijat v roce 1990. ČSSD označuje proběhlou privatizaci za katastrofální experiment, který je převládající příčinou dnešní krize. Liberalizace je označena za riskantně uspěchanou zejména v oblasti regulace kapitálových toků a ochrany domácího trhu bez opory v mikroekonomické politice. Makroekonomické stlačení souhrnné poptávky, bylo označené za nekoordinované a špatně dávkované. Přes tuto příkrou kritiku hlavní parametry hospodářské politiky nové vlády se výrazněji neliší od politiky předešlých vlád, kritizováno je pouze provedení základních prvků transformace. Těžiště diskuse je evidentně zatím v tom, zda jsme ve fázi dotvoření či reformy dosavadního postupu koncentrující se na úkoly v oblasti institucionální struktury. Obohacením však mohou být i některé názory mimo myšlení ekonomického mainstreamu, zamýšlející se nad filosofií celého zadání, tedy nad účelem rekonfigurace celého ekonomického systému v rodících se podmínkách 21. století.

Dlouhé setrvávání na politice „jediné cesty“ kontrastuje s tím, že od počátku se objevovaly krizové signály hovořící o tom, že strategie zvratu se mívá účinkem. Již v roce 1991 bylo zřejmé, že makrostabilizace probíhá při poklesu ekonomiky, nadměr-

ným rozptylem příjmů obyvatel a nedostatečnou reálnou domácí nabídkou oproti domácí poptávce (nastavované rozpouštěním privatizačních příjmů ve spotřebě a saturované vysokými dovozy). K udržení rovnováhy pak bylo užíváno jen defenzivních, ochranných »transformačních polštářů«, které se záhy vyčerpaly aniž by došlo k pozitivní restrukturalizaci ekonomiky. Latentní nerovnováhy se začaly projevovat s návratem k hospodářskému růstu. Po transformační resesi v letech 1991-1993, která přinesla propad HDP cca o jednu pětinu, sice přišlo oživení<sup>5)</sup>, kdyby ale toto oživení bylo již součástí střednědobého hospodářského cyklu, udrželo by se až do roku 1999 (teprve v současné době začínají být patrné signály nové recese např. v Německu). Ve skutečnosti již od roku 1997 přešel HDP opět do záporných hodnot.

Soumrak erárního optimismu přinesla již delegace IMF na konci roku 1996, která naléhavě žádala na tehdejší vládě určitá opatření. Pod tlakem narůstajících problémů se zrodila na jaře 1997 „balíčková“ politika s cílem vrátit ekonomický vývoj na pozitivní dráhu. Vůdčí idea tehdejších opatření byla, že problémy vznikají v souvislosti s vynucením zpomalení radikální transformace a nedůsledným prosazováním změn. Mluví se o krizi očekávání. V tomto balíčkovém období se vláda soustředila pouze na taktické řízení v rámci devalvačně-restriktivní léčby. Ekonomika měla procházet tzv. stavem oprávněnosti, kdy kritický potenciál má být využit na utužení hlavních parametrů systému kontinuálně s jeho původním naprojektováním (systém si uchovává své invarianty v rámci určitých mezí). Výsledky potvrdily, že byla promarněna příležitost včas zmírnit či dokonce neutralizovat důsledky krizového stavu. Balíčková politika stlačením souhrnné domácí poptávky spíše spustila další etapu krize. Nyní stojí úkol oživení před vládou ČSSD, která je ovlivněna jejím menšinovým postavením i postojem poměrně nezávislé ČNB.

Autoři transformačního scénáře dlouho odmítali tezi, že příčinou »neefektivní struktury vlastnických práv« je ve značné míře selhání přijatého postupu a způsobu privatizace. Od počátku však zaznívaly hlasy, že redukce privatizace na formální rozdělení či prodej národního majetku povede ke zklamání. Cesta od prvního vlastníka ke konečnému měla být zaležitostí postprivatizační evoluce řízené spontaneitou tržních procesů, generované především na kapitálovém trhu. Vliv této formální privatizace na zefektivnění chování firem byl přeceněn. Noví vlastníci často upřednostňovali majetkové zisky před perspektivou firmy. Iluzi o demokratizaci vlastnictví propagovanou v kuponové metodě ukončila tzv. třetí privatizační vlna (uvedená heslem „akcionáři plačte“). Privatizací byla oslabena ekonomická základna obcí, nekritické prosazování rodinných farem v zemědělství místo družstevní velkovýroby se ukázalo rovněž iluzorní.

Vlastnické změny byly prosazovány administrativně direktivním způsobem, aktivizovány jsou privatizační mafie<sup>6)</sup>. Byla upřednostněna rychlost a rozsah privatizace před péčí o vznik odpovědných vlastníků. Nová vláda z toho rezultovala, že primární není rychlá doprivatizace, ale náprava funkčnosti chování vlastníků. Přichází s myšlenkou reprivatizace, což znamená aktivní hledání odpovědného vlastníka a upřednostnění vlastníků standardně vzniklých včetně možností manažerského vlastnictví. Reprivatizace nemá sanovat nezodpovědné vlastníky. Vzhledem k nedostatku domácího ka-

pitálu to ale prakticky znamená, že strategičtí vlastníci se budou rekrutovat ze zahraničí a to bez výraznějších regulačních podmínek. Myšlenka reprivatizace zahrnující i skutečnou pluralitu vlastnických forem včetně strategie státního holdingu je v praxi nahrazována doprivatizací.

Volný trh se stal v ČR v 90. letech prakticky posvátnou krávou pro většinu ekonomů mající vliv na hospodářskou politiku země. Docházelo k nekritickému přejímání západních myšlenek z 80. let, od kterých se ale vyspělé země již v té době v řadě momentů odkláněly. Úmysl proskočit úzkým hrdlem reformy razantní liberalizací byl spíše skokem do tmy. Praxe především ukázala, že plošná liberalizace neměla na podstatnou část českého trhu antimonopolní dopad. Otevřenou zůstává otázka, zda odmítání ochrany domácího trhu a rezignace na usměrnění struktury přílivu zahraničních investic bylo skutečně efektivní. Uvolnění tvorby cen v některých komoditách ukazuje selhání filosofie samovývoje ekonomické transformace. Nová vláda přes svoji kritiku se ale nesnaží v této oblasti rozšířit manévrovací prostor, který po svých předchůdcích převzala minimální. Např. kritika ČSSD nepromyšlené deregulace cen pod politickým tlakem bere postupně za své. Současná vláda nutnost deregulací v zásadě přijímá (chce ji dokončit do roku 2002), ale bez opatření, které by řešili dostupnost některých statků uspokojující základní potřeby. Jde především o kompenzaci sociálních dopadů spojené se zvyšování cen a náhradu za výpadky trhu na straně nabídky (např. sociální bydlení).

### III. Bariéry a úzká místa dalšího postupu

V propadlišti dějin zřejmě končí doktrína 80. let, podle které bylo podstatou problému, že bohatí se nesnaží, protože mají málo peněz a chudí nepracují, protože jich mají příliš mnoho. Po krizi welfarismu přichází new-Keynesian economics s kritikou neokonzervativní školy. O nových Keynesiáncích lze ale zatím říci jen že se nahodile, pod tlakem praxe snaží bez uceleného systému reagovat na sílicí chaotičnost a nedokonalost trhu. Současný pragmatický mix sociálně liberálních a keynesiánských prvků je koncepčně rozpolcený a u nás narazí vzhledem k odlišné institucionální struktuře, specifickým transformační krizi i celkové podrozvinutosti země. Při posuzování návrhů bude vzhledem ke konfliktní realitě potřebné je konfrontovat s klíčovými kritickými body možného vývoje (možné limitní situace, úzká místa, bariéry, uzlové body a křížovatky i ohniska šíření pozitivních i negativních změn).

Za klíčový problém považují nedostatečnou stimulaci dlouhodobého hospodářského rozvoje. Pro zvýšení ekonomické úrovně země a zlepšení jejího mezinárodního postavení je pak rozhodující otázka zdrojů. Hlavním činitelem rovnovážného růstu jsou disponibilní investice. I když je míra investic ve srovnání s EU poměrně vysoká, objem investic na obyvatele je velmi nízký. Je to dáno zvláště tím, že HDP na obyvatele je v ČR na úrovni 3/5 průměru EU a že dovezené investiční statky jsou díky danému devizovému kursu drahé. Dosavadní politikou se cíl modernizace výroby základny a zkrácení mezery v úrovni vůči vyspělému světu odkládá o desetiletí. Úkolem je mobilizace zejména domácích akumulčních zdrojů (zahraniční zdroje by měly mít doplňkovou úlohu). Váha

přijatých investičních pobídek a efekt z úlev ve zvláštních zónách jsou zatím jen částečnou pomocí<sup>7)</sup>.

Řešit je třeba dostupnost úvěrových zdrojů (prolomit současný credit crunch). Politika drahých peněz byla součástí transformačního scénáře. Dostupnost úvěrů navíc stížil i stav bankovního sektoru vedoucí ke zvýšení minimálních povinných rezerv a předprivatizačnímu vyčkávání a celkové opatnosti klíčových komerčních bank. Atraktivní úrokový diferenciál (i přes pokles úrokové hladiny za poslední rok) oproti zahraničí lákal horký kapitál. Jeho příliv nebyl dostatečně sterilizován a tak restriktce byla málo účinná. Současná monetární politika prosazovaná ČNB je růstově neutrální a není žádným zásadním zvratem. Je jednou z hlavních limit současně hospodářské politiky, která nevede k řešení ale pouze zastavení krize a získání oddechového času. Vedle nedostatečně fungujícího domácího kapitálového trhu<sup>8)</sup> stojí také za připomínku dosud podceněné perspektivní formy kolektivní investování a částečný ústupek od nadměrného dluhového financování.

Významnou šanci měla vláda v koncipování nové fiskální politiky. Stále ale čeká na uznání důchodotvorný efekt veřejných výdajů, přelévající nerealizované úspory a zdroje z veřejného dluhu do konkrétních rozvojových programů. Obecné doporučení IMF dosáhnout přebytku veřejných rozpočtů vedlo ke sporným výsledkům. Vyrovnanost státního rozpočtu vytvářela tlak na nevyrovnanost rozpočtů stále více domácností (napjaté rodinné účty) i firem (platební neschopnost). Skrytý deficit se používal nenávratně na běžné výdaje a zcela scházela strategická oživující opatření, které by umožnily umořovat dluh. Formálně vyrovnané (přebytkové) veřejné rozpočty byly přitom opakovaně skrytě dofinancovávány. Tendence k deficitu od roku 1996 tuto skutečnost pouze odkryla. Nová fiskální politika byla koncipována zdrženlivě jako růstově neutrální, deficit v reálu ale tenduje k hodnotám dvojnásobným oproti původním návrhům. To signalizuje spíše nezdravé finance než důrazný obrat k nastartování růstu. Následky současných transformačních problémů budou po nějakou dobu bránit výraznějšímu zlepšení „erárních příjmů“ cestou růstu daňového základu. Proto také není možné jít už nyní cestou plošného snižování daňového břemene, ale např. cestou selektivních daňových úlev a ve vazbě na kvalitu růstu i nové pojetí předmětu zdanění. Daňová reforma zahrnující solidaritní rozměr daňové spravedlnosti, vystihující význam tzv. lidského kapitálu a zatěžující pseudospotřebu ale zatím zůstává mimo pozornost.

Další problém je úspěšnost konsolidačních programů v podnikovém a bankovním sektoru. Neřešení lability této sféry by mohly řetězovými turbulencemi ještě prohloubit současnou krizi. Vláda nyní přichází s revitalizací podnikové sféry. Její problematičnost je v tom, že příliš akcentuje vazby bank v klíčových podnicích. Stát se na revitalizaci má podílet spíše nepřímo - sanační programy jsou financovány z cizích zdrojů se státními garancemi. V případě selhání revitalizačního manévru (v současnosti neexistují promyšlené strukturální programy) to ale znamená riziko zhoršení fiskální pozice státu. Nenaplněnou výzvou zůstávají státní cílové programy jejichž páteří by bylo na 4-5 megaprojektů. Sanace bankovního sektoru se pak zaměřuje spíše na profinancování ztrát bank před jejich privatizací zahraničnímu partneru než na regulaci sektoru a zvýšení

konkurenceschopnosti např. megafúzemi. Bankovní holding by byl značně problematický (nelze od něj čekat, že nahradí současný výpadek vlastnického chování, navíc vede k nezdravé monopolizaci).

Součástí konsolidace by mohla také být kultivace partnerství firem a bankovních institucí, umožňující diferencovaný přístup ke klientům v závislosti na znalosti kvality podnikatelských záměrů a bonity firmy. Zcela opomíjen je potenciál ekonomické demokracie, kdy je třeba přestat pohlížet na výrobní družstva, firmy kontrolované zaměstnanci a jiné samosprávné formy nepřátelsky. Mikroekonomická opatření by měla také zastavit nesmyslnou atomizaci podniků, racionalizovat řízení podniků se státní účastí, účinněji čelit monopolizačním snahám, omezit neproduktivní rentierství, v podpoře vývozu vycházet z jasně definovaného exportního jádra ekonomiky. Zřejmě bude nutný i náš samostatnější postoj vůči požadavkům mezinárodních institucí včetně přijatelné úrovně protekcionismu, aktivněji vymezit naše podmínky při jednání o vstupu do EU a cíleně využívat předvstupní pomoci.

Upřednostnění budoucího růstu před současnou spotřebou znamená krátit zdroje pro růst celkové životní úrovně ve prospěch investic. Výdaje na prorůstová opatření se při omezených zdrojích dostávají nutně do rozporu se sociálními transfery a tlak na snižování mandatorních výdajů, vytváření tzv. nucených úspor v oblasti sociálního a zdravotního pojištění spolu s tendencí zvyšování nezaměstnanosti navozuje další utahování opasek. Jako protihodnotu odložené spotřeby je třeba dát obyvatelstvu jisté základní jistoty (zejm. v oblasti práva na práci, zdraví, vzdělání a bydlení) a snížení nepřiměřených sociálních rozdílů tlakem na vyrovnanější strukturu poptávky (včetně zásahů do nerovnoměrného rozdělení ekonomických privilegií). Vládní plán zaměstnanosti řeší snižování míry nezaměstnanosti jako by existovala pouze tzv. frikční nezaměstnanost spojená se selháním institucí při mobilitě pracovních sil a ne chronická agregátní nerovnováha na trhu práce spojená s trvalým vytěsňováním rostoucího počtu lidí z pracovního procesu (jobless growth). ČR se tak chystá zabydlet na vysokých hodnotách nezaměstnanosti typických pro EU, ale při zlomku reálných příjmů domácností.

Nedostatek prostředků také podporuje tendenci přesouvat veřejné služby do privátní sféry (tzv. rethinking government). Krize sociálního státu ukázala na vysoké náklady veřejných služeb, na nízkou efektivnost zavádění sociálních opatření i na rozporem zájmů na přerozdělovacích procesech. Proto jsou namísto různých různých racionalizačních projektů zvyšující efektivnost distribuce veřejných statků, větší pružnost sociálních systémů. Účast soukromé sféry je limitovaná úzce chápanou rentabilitou a nedostatkem solidaritního rozměru a vyžaduje dodatečný státní dohled (nestačí jen definovat koncesní podmínky). Pozornost si zaslouží rozvoj nových forem „public utility“ ať již ziskového či neziskového charakteru. Mutuální fondy a jiné kapitálové zdroje by mohly adresně investovat do lidského kapitálu (do vzdělání, do sociální mobility přes bydlení pro mladé rodiny atp.) na základě podílového splácení pohledávky, jejíž vymahatelnost by se zvýšila s přechodem na novou ekonomickou strukturu. Tyto a další souvis-

losti současné krize mohou být součástí strukturovaného ofenzivního vstupu do hledání strategie, která by skutečně vedla k novému vzestupu české ekonomiky i celé společnosti.

## Poznámky

- 1/ Z etymologie slova krize (z řeckého krisis) vyplývá, že šlo původně o rozhodování v zlomové situaci, šlo o problém při volbě na tzv. historické křižovatce.
- 2/ Procesy samoorganizace a změny uspořádání systému prostřednictvím fluktuací, které lze aplikovat na rozvoj hospodářských struktur a morfogenezi krizí, jsou popisovány např. v pracích I. Prigogina, autora teorie disipativních struktur.
- 3/ Za otce myšlenky dlouhodobého cyklu délky cca půl století je označován N. D. Kondratjev, který jako první statisticky zmapoval dlouhé konjunkturální vlny. Jeho následovníci položili teoretický základ dlouhých vln do periodického šíření principiálních inovací ovlivňující celkovou dynamiku sociálně ekonomického systému.
- 4/ Někteří autoři upozorňují na jednostrannost odvíjení dlouhých vln od inovačního cyklu, na jeho statistickou neprokazatelnost a na přechod na kvalitativně nový vývojový trend spojený s fenomenem trvale udržitelného rozvoje a změnou charakteru vědecko technického pokroku a rozvoje výrobních sil.
- 5/ V roce 1996 přechází ČSÚ na novou metodiku výpočtu HDP, která přinesla revizi předchozích údajů. Oživení tak začalo již v roce 1993 (bez ohledu na rozdělení republiky) a hloubka transformační recese byla o zhruba o třetinu mělčí. Věrohodnost této revize je však sporná, protože nekoresponduje s výsledky vývoje národohospodářských odvětví a významnou roli tu má vágní odhad skryté či šedé ekonomiky.
- 6/ Hegemonem přivlastnění se staly státní struktury a manažerské elity. Součástí vzniku nových vlastníků v jakési nové původní akumulaci se u nás stala i stínová ekonomika. Kořeny jsou v 1. etapě transformace, která přinesla v podstatě „kapitalismus bez pravidel“. Parlament přitom tehdy odmítá zřízení Komise na dohled nad privatizací
- 7/ Úvahy o ukončení recese nad údaji za 1. pololetí 1999 jsou předčasné, protože pro významné oživení stále chybí strategické projekty a dlouhodobější investiční akce. Víceméně nepřímá podpora poptávky vede zatím jen k růstu běžné spotřeby vlády i domácností (a s tím spojené nafouknutí objemu HDP) bez patřičného rozvojového účinku.
- 8/ Také světové kapitálové trhy nejsou „v pohodě“. Otřesy jsou spojeny s turbulencemi ve virtualizované ekonomice světových financí. Dochází ke zřetelným posunům v dlouhodobé struktuře operací na těchto trzích - pokles významu akciových obchodů, nárůst dlouhodobých dluhopisů a derivátů jako zajišťovacích finančních produktů.

## LITERATURA

- [1] **Dockes, P.-Rosier, B.:** *Rythmes économiques*. Paris, 1983.



- [2] **Fassman M.-Pick, M.:** *Zastavíme další prohlubování ekonomické krize ?* Praha, Pohledy, 1998.
- [3] **Havel, J.:** *Chování subjektů v transformaci.* Praha, NH ústav Josefa Hlávky, 1997.
- [4] **Havel, J.:** *České kapitálové trhy, iluze a hořká skutečnost.* Praha, Finance a úvěr, 1998.
- [5] **Klaus, V.:** *Ekonomická teorie a realita transformačních procesů.* Praha 1995.
- [6] **Kohoutek, M.:** *Úvod do krizového managementu.* Praha, VŠE, 1997.
- [7] **Krejčí, O.:** *Povaha dnešní krize.* Praha, 1998.
- [8] **Mlčoch, L.:** *Česká ekonomika a společnost mezi minulostí a budoucností.* Praha, NH ústav Josefa Hlávky, 1997.
- [9] **Napoleoni, C.:** *Ekonomické myšlení 20. století.* Praha, 1968.
- [10] **Saunders, Ch. (ed.):** *Eastern Europa in Crisis and the Way Out.* Vienna, 1995.
- [11] **Sirůček, P.:** *Počátky analýzy dlouhých vln - přínos N.D. Kondratjeva.* Praha, FSV UK, 1998.
- [12] Zpráva vlády o stavu české společnosti (Praha, 1999)